

FRANCUSKA REVOLUCIJA ZA VRIJEME DRUGE GODINE REPUBLIKE

Pavao Nujčić

Francuska revolucija izrazito je heterogeno razdoblje, koje traje od 1789. do 1799. Njen tijek, koji ide od rušenja apsolutizma do uspostave Napoleonove diktature i kasnije Carstva, prošao je mnoge zapreke i promijenio više lica, a najznačajniji je uspjeh rušenje „starog poretka”. Premda su revoluciju vodili pripadnici jednoga sloja, buržoazije, njihovi stavovi značajno su se razlikovali. Dok su žirondinci uglavnom brinuli za svoju imovinu i kapital, Jakobinska diktatura oslanjala se na narodne mase u provedbi svojih radikalnih ideja. U ovom radu bit će riječi o razdoblju jakobinske diktature, koja je dosegla vrhunac i konačni pad tijekom II. godine Republike. Ova faza revolucije značajno se razlikuje od ostalih po političkim i kulturnim čimbenicima.

Druga godina Republike razdoblje je od rujna 1793. do rujna 1794., obilježeno radikalizmom, antiklerikalizmom i neprestanim ratom. Odbor opće sigurnosti, koji preuzima ulogu vlade, odlikovao se odlučnošću, paradoksom i radikalnošću u provedbi svojih ideja. Francuska je u potpunosti bila progutana ratom: građanski rat, kontrarevolucija i rat protiv Prve koalicije¹, koja je prodirala preko svih granica. U isto vrijeme javlja se i pokret protiv Crkve te uvođenje novih kultova poput Razuma, Mučenika slobode i Najvišeg Bića. Ova kulturna revolucija produbila je raskol među Francuzima i ojačala kontrarevolucionare, kojima se pridružuju mnogi *tvrdokorni*² svećenici i narod, koji se ne želi odreći katolicizma.

“Pobjeda ili smrt!”

Odbor javnog spasa, kao glavna institucija ovog razdoblja, ostao je zapamćen uglavnom po svojoj ulozi u provedbi terora. Osnovan je u travnju 1793., a reorganiziran u srpnju iste godine (Mignet, 2006). Uzrok i korijen njegova nastanka možemo tražiti u ratnoj politici žirondinaca, koji su upleli Francusku u rat do istrebljenja. *Rat je nastavak politike drugim sredstvima*, riječi su Carla von Clausewitza, koje vrlo dobro opisuju razloge pokretanja rata između Francuske i koalicije. Kraljevima, koji su vidjeli veliku opasnost u *novotarijama* Revolucije, suprotstavila se Francuska, koja je u ratu vidjela nastavak te iste i njeno osnaženje kroz apsolutnu pobjedu slobode nad tiranima. Žirondinci, jedna od dominantnih političkih struja Francuske revolucije, predstavljali su buržoaziju koja se pribojavala da im revolucija ne “izmakne kontroli”. Smatrali su da bi ona mogla ugroziti i njihovo privatno vlasništvo, ako

1 Habsburška Monarhija, Prusija, Velika Britanija, Španjolska, Portugal, Sardinija, Kraljevstvo Napulja i Sicilije, Osmansko Carstvo i Nizozemska Republika.

2 Oni koji su ostali vjerni Rimu i odbili položiti zakletvu na ustav.

Maximilien Robespierre (1758. - 1794.)

bi krenula u radikalnome smjeru. Rat je bio samo sredstvo okretanja nezadovoljstva naroda prema vanjskome neprijatelju. Upravo je ovaj rat usko odredio sudbinu žirondinaca, koji su ga i pokrenuli, te kasnije i Odbora javnog spasa koji je uspio obraniti Francusku u gotovo bezizlaznoj situaciji.

Uslijed nesposobnosti vlade u branjenu države, povećavalo se nezadovoljstvo naroda. Proglašenje Republike i pogubljenje kralja te kontinuirana ekspanzionistička politika Konventa³ bacaju Francusku na koljena pred Prvom koalicijom (Lefebvre, 2005:252-276). Upravo ovaj slijed događaja uzrokovao je pokret koji je izbio u Parizu 2. lipnja 1793. godine. Sankiloti su zbacili žirondince s vlasti i doveli Montanju⁴, kojoj je javni spas predstavljao vrhovni zakon (Soboul, 1966: 240). Sve do svog konačnog pada, Odbor, pod vodstvom Robespiera, ovisit će o ovom novom čovjeku, sankilotu, koji nosi koplje, prugaste hlače i crvenu

3 Ustavno-pravna skupština Francuske Republike u razdoblju od 1792. do 1795.

4 Heterogrena politička struja koja je predstavljala opoziciju žirondincima. Njeni članovi bili su Robespierre, Danton, Marat, Desmoulins i drugi, a sjedili su na najvišem klupama skupštine po čemu su i dobili ime (fra. *La Montagne* – planina).

Jean Sorieul, *Bitka za Le Mans*

kapu *slobode*⁵ (Ballard, 2010:15) te izravno vrši pritisak na vlast kroz nered i udare (Carpentier, J. 1999:191).

Srpanjska reorganizacija Odbora opće sigurnosti bila je ključna prekretnica revolucije. Izborom Robespiera, koji zamjenjuje Dantona⁶ i njegove pristaše u Odboru, počinje novo doba te institucije. Iz neorganiziranosti i kaosa koji je vladao za vrijeme Dantona, ona izrasta u najcentraliziraniju državnu mašineriju koju je Francuska ikada imala. Uskoro *de facto* postaje izvršnom vladom revolucije i s čvrstom odlučnošću uvodi *revolucionarno stanje* koje podrazumijeva apsolutnu pokornost politike i ekonomije ratnom stanju (Schama, 1989). Odbor je uveo brojne zakone i kontrole koje su bile potrebne za provođenje terora. Premda je izrazito demokratski i liberalan ustav iz lipnja 1793. uvelike bio djelo Robespiera, nije dugo bio na snazi. Suspendiran je upravo od svog tvorca, uvođenjem revolucionarnog stanja, koje je trebalo trajati do uspostave mira (McPhee, 2002:117-118). Njegovo suspendiranje i konačna kapitulacija Konventa pred Odborom odvila se 10. listopada 1793., kada je i službeno proglašena Revolucionarna vlada. Autoritet Konventa uvelike je narušen narodnim akcijama, posebice onom 5. rujna kada su mirno zauzeli Konvent i zahtijevali represije i maksimizaciju cijena kruha. Tada je legaliziran teror kao vladina akcija, da bi se spriječilo narod u provođenju represija. Ovo je prvi put da se teror koristi kao legitimno sredstvo vlasti u političke ciljeve (Soboul, 1966.).

Uzrok terora može se potražiti u općoj situaciji Francuske 1793. godine. Postojala je nacionalna opasnost od unutarnjeg urušavanja i vanjskog poraza, koja je dosegla vrhunac u ljetnim mjesecima. Građanski rat koji je bjesnio u pokrajini Vandeji, ekonomska kriza i nestašica, neprijateljske

⁵ Kapa koju su nosili oslobođeni robovi u antici. Luj XVI. nosio ju je jednom prigodom 1792. u znak solidarnosti s revolucijom.

⁶ Jedna od vodećih ličnosti ovog razdoblja, pridonio je osnivanju kluba kordeljera, a jedno je vrijeme bio ministar pravosuđa i član Odbora javnog spasa. Izlaskom iz Odbora udaljio se od revolucionarne struje i postao vođa umjerene opozicije, takozvanih "popustljivaca".

vojske koje su prodrle na Francusko tlo iz nekoliko smjerova, konstantni strah od aristokratske urote i sam politički sukob centralne vlasti i žirondinaca, koji su još uvijek imali podršku u 60 departmana, te na kraju predaja Tulona Engleskoj, koju su izvršili kontrarevolucionari 29.8. (McPhee, 2002: 116-117), uzrokovali su opći osjećaj odmazde kod revolucionara. Može se vidjeti da što je više rasla opasnost od kontrarevolucionara i vanjskoga neprijatelja, to je više rastao revolucionarni duh i strast za pobjedom. Upravo u općem strahu od neprijatelja koji vrebava izvana i iznutra počele su se provoditi radikalne mjere koje su prerasle u teror, koji je postupno dobivao sve veće razmjere i obilježio II. godinu Republike.

Revolucionarnu vladu uspostavljenu 10. listopada činio je Veliki odbor, sastavljen od Odbora opće sigurnosti i Odbora javnog spasa. Odbor opće sigurnosti imao je nadzor nad unutarnjim poslovima i policijom, ali je zapravo bio produžena ruka Odbora javnog spasa, koji je imao glavnu riječ u vođenju cjelokupne politike. Povodom loše ekonomske situacije u državi, sukoba oko religije i velike represije centralne vlasti, mnoge se pokrajine pridružuju kontrarevoluciji. Pobune su se koncentrirale u tri različita središta: Vandeja, Lyon i Provansa (Cravetto, 2008:581). Ovaj pokret pobuna naziva se i *federalizam*, a pobune ujedinjuje slično vrijeme njihova izbijanja. Bile su jake osobito u velikim gradovima juga, a svaka je imala regionalna obilježja. Osobito se osjetio bijes krupne buržoazije, koja je bila izrazito utjecajna u tim gradovima, protiv radikalnog smjera u kojem je revolucija krenula (McPhee, 2002:117). Upravo je taj radikalni pristup bio odlučujući u pobjedama Odbora i očuvanju revolucije. Revolucionarna vlada nije imala drugih ciljeva osim apsolutne pobjede nad *tiranima*. Robespierre i njegov kolega Saint-Justin⁷ igrali su jednu od ključnih uloga u provedbi nacionalne obrane od unutarnjih i vanjskih

⁷ Najbliži Robespierrov suradnik, kojemu su povjeravane teške i osjetljive dužnosti, pošto je bio nemilosrdni provoditelj politike suzbijanja neprijatelja Revolucije. Istaknuo se i u vojnim pothvatima, posebice pobjedom kod Fleurusa.

neprijatelja. Masovna mobilizacija, nacionalizacija vojne industrije, potpuna proizvodnja za vojne svrhe, stabilizacija cijena te čak uvođenje znanstvenika u projekt javne obrane stvorili su poprilično efikasnu vojsku, koja je uskoro počela polučivati rezultate. Upravo je uključivanje znanosti donijelo nadmoćnije oružje revolucionarnoj vojsci (Soboul, 1966), dok je ekonomska kontrola bila uspješna u opskrbi gradova i vojske potrebnim sredstvima, posebice jeftinim kruhom i sirovinama za vojnu industriju. Lyon je pao 9. listopada, što označava kraj federalističke pobune. Toulon je vraćen 19. prosinca, a tri dana kasnije uništena je osovina Vandejske vojske u Savenayju, što je otklonilo moguću vojnu invaziju na Pariz, koja je prijetila iz te pobunjene pokrajine (Hampson, 2006:215-216). Vojska koalicije gotovo je svugdje istjerana s teritorija Francuske te je vojna pobjeda bila gotovo potpuna.

“Pobjeda ili smrt!” glasio je moto republikanske vojske, a mentalitet nacije može se razumjeti iz proglašenja o masovnom novačenju: “Od ovog trenutka pa sve dok neprijatelj ne bude istjeran sa tla Republike, svi Francuzi su u stalnoj spremi za služenje u vojsci. Mladi ljudi ići će u bitku; oženjeni će kovati oružje i osiguravati transport; žene će praviti šatore i odjeću te će služiti u bolnicama; djeca će od starih krpa praviti gaze; ostarjeli će otići na javna mjesta kako bi ohrabivali ratnike i progovarali mržnju prema kraljevima i zagovarali jedinstvo Republike!” (Anderson, 1908: 184)

Zakon o sumnjivcima, donesen 17. rujna 1793. godine, jedan je od brojnih mjera donesenih u kolovozu i rujnu koje označavaju početak vladavine terora. U njemu se opisuju svi neprijatelji slobode koji smjesta moraju biti uhićeni i procesuirani. Među njima se navode svi oni koji ne mogu opravdati sredstva za preživljavanje i obnašanje svojih građanskih dužnosti, svi bivši plemići i njihove cjelokupne obitelji, ukoliko nisu konstantno pokazivali svoju privrženost revoluciji, oni koji su izbjegli iz Francuske u razdoblju 1789. - 1792., te također svi javni službenici koji su otpušteni od strane Nacionalnog Konventa (Anderson, 1908: 186). Vidimo da su neprijatelji slobode zapravo dosta neodređena grupa te mnogi potencijalno, u slučaju potrebe, mogu postati njima.

Teror se počeo provoditi u listopadu 1793., dok je opasnost bila još velika i trajao je do pada Robespiera 27. srpnja 1794. Premda su vlasti oklijevale s njegovom provedbom, on je počeo pod pritiskom narodnog pokreta. Upravo tada počinju i veliki politički procesi, u kojima život gube brojni žirondinci⁸ i Marija Antoaneta⁹ (Mignet, 2006: 243). Teror nije bio jednako zastupljen u svim pokrajinama. Gradovi i pokrajine koje su se pobunile, patile su od mnogo većih represija nego one u kojima nije bilo

građanskog rata; 89% smrtnih presuda izrečeno je u zapadnim pobunjenim dijelovima (Cravetto, 2008: 584). Lyon, Toulon i područje rijeke Loire podvrgnuti su najvećim represijama provedenim tijekom revolucije. U Lyonu, Collot i Fouche¹⁰ smatrali su giljotinu presporom te su počeli sa strijeljanjima i u kratkom roku ubili 2000 stanovnika. U Nantesu su problem prevelikog broja zarobljenika riješili utapanjem u Loiri i strijeljanjem, te si “olakšali problem” za 5000 ljudi. Toulon je “dobro prošao”, gdje je strijeljano “samo” 800 ljudi u prva tri tjedna (Hampson, 2006: 217). Na nadnevak 4. prosinca 1793., netom prije ovih represija, donesen je Dekret o vladavini terora, koji se slobodno može nazvati i njegovim ustavom. Njime je uspostavljen konvent kao jedino žarište vlade, a sva opunomoćena tijela i javni službenici stavljaju se neposredno pod nadzor Odbora javnog spasa. Upravnik pokrajina više nije izabran, nego imenovan i predstavlja samo državnog činovnika, a narodne skupštine su zabranjene (Anderson, 1908: 200). Jasna je daljnja centralizacija Francuske, neophodna za provedbu politike terora i nacionalne obrane, koja dolazi neposredno prije vojne pobjede i uskoro postaje nepotrebna, što izaziva brojne političke sukobe i daljnje represije.

Karikatura giljotine, simbola vladavine terora

⁸ Dana 31. listopada pogubljen je dvadeset jedan žirondinac, među kojima su bili Brissot i Fauchet.

⁹ Žena Luja XVI., francuska kraljica i habsburška princeza.

¹⁰ Nadležni za provođenje terora u toj regiji.

Revolucionarna vlada i njen pad

Nakon vojnih pobjeda politički život Francuske obilježavaju stranački sukobi. Jakobinci na čelu vlade pokušavali su zadržati neutralan stav, držeći se čvrsto za politiku nacionalne obrane, dok je sukob izbio između umjerenih dantonista¹¹ i ekstremnih hebertista¹². Umjereni su u ratnoj pobjedi vidjeli priliku za uspostavljanjem ustavne vlade i traženje mira, a ekstremisti su tražili još *krvi* (Soboul, 1966: 277). Danton je želio biti taj koji će uspostaviti novu vladu te je započeo političku igru u kojoj je prvo želio maknuti opoziciju hebertista. Približio se Robespieru ustajući protiv antireligiozne politike, koju su zagovarali hebertisti. Uskoro je na inicijativu umjerenih osnovan Odbor za pravosuđe, koji je trebao pregledati zatvore i osloboditi zatvorenike koji su nepravедno zatvoreni (Aulard, 1910: 144-147). Primjećujući opasnost za Revolucionarnu vladu od obje frakcije, Robespierre je krenuo u njihovu eliminaciju, prvo diskreditirajući Dantona prilikom slučaja Fabre¹³. Padom umjerenih ojačali su ekstremni, koji dobivaju kontrolu u Kordeljerskom klubu¹⁴ (Soboul, 1966: 281-291).

Dana 4. ožujka hebertisti i kordeljeri pokušali su izvesti manifestaciju protiv umjerenih, ali i srušiti Robespiera, kojeg su optužili da surađuje s umjerenima (Kropotkin, 1909: 365) pomoću Revolucionarne vojske i Pariške komune. Pokušaj im je propao zbog krive procjene mentaliteta građana Pariza, koji su ih odbili slijediti jer su upravo njih krivili za veliku bijedu koja je vladala Parizom i gotovo cijelom Francuskom. Odbor je na ovaj pokušaj državnog udara odgovorio uhićenjem Heberta i njegovih suradnika, koji su zatim izvedeni pred revolucionarni sud 21. ožujka 1794. Osuđeni su i pogubljeni tri dana kasnije (Aulard, 1910: 148). Dana 31. ožujka na red je došao i Danton, kao jedina moguća opozicija vladajućima. Diskreditiran, ali ojačan padom Heberta, pokušao se opravdati Robespieru jer je osjećao opasnost. Premda je Robespierre odbio potpisati naredbu za uhićenje 31., ona je ipak provedena i on se morao prikloniti daljnjem prolijevanju krvi. Danton i Desmoulis¹⁵, glavne ličnosti svoje stranke i jedni od najutjecajnijih revolucionara, bili su pod klimavim optužbama, a

11 Sljedbenici Dantona, umjereni struja, tzv. „popustljivci“.

12 Sljedbenici Heberta (koji se istakao populizmom, demagogijom i visokim socijalnim zahtjevima koji su grančili sa socijalizmom), najradikalnija su struja Revolucije.

13 Fabre d'Eglantine bio je optužen za prevaru u odluci o likvidaciji indijske kompanije i uhićen 12. 1. 1794, a Danton je javno stao u njegovu obranu.

14 Njegovi članovi bili su dantonisti i hebertisti, a klub je imao velik utjecaj na javna događanja i potporu demokratskih novina.

15 Zalagao se za ublažavanje terora, koji opisuje kao tiraniju, što je protumačeno kontrarevolucionarno te je pao u nemilost svog školskog prijatelja, Robespiera.

nije im bilo dopušteno prizivanje svjedoka i poštena obrana (Schama, 1989). Uskraćivanje obrane moguće je potražiti u strahu vladajućih od narodne pobune zbog Dantonove energične obrane, koji je, obraćajući se narodu, pridobio velike simpatije (Kropotkin, 1909: 367). Konačno, cjelokupna politička opozicija smaknuta je 5.¹⁶ i 13.¹⁷ travnja 1794 (Hampson, 2006: 220).

Ovi politički procesi izmijenili su cjelokupnu političku situaciju. Jakobinci su izašli kao politički pobjednici i vođe Odbora, koji je imao apsolutnu vlast. Cijena ovog uspjeha bila je vrlo visoka – ostali su izolirani. Sankiloti, utvrda njihove moći, udaljili su se od njih. Premda su kordeljeri i Pariška komuna¹⁸ uništeni, s njima je nestalo i povjerenje naroda prema vladi. Robespierre i Saint-Justin poistovjetili su svoje ciljeve i interese s ciljevima i interesima Republike i revolucije, ne obazirući se na želje naroda. Postalo je jasno da mogu iskoristiti krinku urote protiv svih koji im se suprotstave. Time su izazvali nepovjerenje te presudili sami sebi, jer ni jedna vlast ne može opstati u izolaciji i bez podrške, makar bila apsolutna (Hampson, 2006). Od travnja do svog konačnog pada u srpnju, revolucionarna vlada nije bila ugrožena. Terorom su držali u pokornosti cijelu naciju. U travnju je uspostavljeno konačno ustrojstvo Revolucionarne vlade, premda je ona *de facto* bila na snazi od ljeta 1793. Odbori, koji su trebali biti birani svakog mjeseca, učvrstili su se sa stalnim sastavom. Jakobinski klub trebao je postati jedini centar javnog mnijenja, ali su se suprotnosti između klubova, te posebice Pariza i departmana sve više ocrtavale. Konvent, koji je pravno bio jedini izvor političke moći, bio je tu samo kako bi potvrdio odluke Odbora (Soboul, 1966: 294-298).

Nastavak terora možemo pratiti sve do pada Robespiera 27. srpnja. Kao što je već navedeno, teror se počeo koristiti uglavnom kao sredstvo odstranjivanja političkih protivnika, ali i za održavanje ekonomske politike koja je također bila pod diktatom vlade. *Veliki teror*, kao posljednja faza terora, započeo je 10. lipnja 1794. godine. Zakonom je uvedeno pojednostavljenje i pojačanje terora tako što je ukinuta obrana i istražni postupak, a porotnici su se morali zadovoljiti samo moralnim dokazima. Presuda je mogla biti samo oslobađajuća ili smrtna (Soboul, 1966: 300). U ovom razdoblju izricalo se po tisuću smrtnih presuda mjesečno (Cravetto, 2008: 589). Ovakvi procesi omogućili su vladajućima da na brz i efikasan način maknu sve protivnike. U društvu koje na ovakav način sudi svojim pripadnicima ne može se nazirati sloboda, nego samo tiranija nekolicine.

16 Smaknuti su umjereni: Danton, Desmoulis, Delacrois, Fabre...

17 U ovom procesu smaknuti su Chaumette, biskup Gobel te udovice Desmoulisa i Heberta.

18 Vlada Pariza u razdoblju od 1789. do 1795., osnovana u Hôtel de Ville nakon pada Bastilje, predstavljala je težnje narodnih masa.

Broj uhićenih od ožujka 1793. do srpnja 1794. procjenjuje se na oko pola milijuna (Cravetto, 2008: 589). Smrtnih presuda u Parizu bilo je 2639, dok je u cijeloj Francuskoj za vrijeme terora izrečeno 16 594 smrtnih presuda (Linton, 2006). Premda se to čini kao velika brojka, ipak nije toliko značajna, ako uzmemo u obzir da je za vrijeme 1793. i 1794. godine u Francuskoj umrlo oko milijun ljudi od pogubljenja, bolesti u zatvori, utapanja i rata. Samo pobuna u Vandeji odnijela je preko pola milijuna života. Ako se zbroje sve smrti uzrokovane od strane vlade i njihovih agenata, dobije se brojka između 30 000 i 40 000 ljudi¹⁹ (Webster, 1919). Premda je uvelike obilježio ovaj period revolucije, teror je zapravo odnio svega 3 - 4% izgubljenih života. A usporedimo li ga s cjelokupnom revolucijom ili čak s Napoleonovim dobom, njegov udjel je zanemariv. Unatoč tome, Robespierre je ostao zapamćen kao sinonim za nasilje i ubojstva.

Na vojnom planu revolucija je nastavila pobjede. Do 1. svibnja Francuzi zaposjedaju Kataloniju, a Belgija je oslobođena nakon pobjede nad koalicijom kod Fleurusa 27. lipnja. Saint-Just doprinio je pobjedi kod Fleurusa, koja je paradoksalno oslabila stabilnost njegove vlade. Upravo vojne pobjede smanjile su strah od vanjskih neprijatelja i time povećale odbojnost prema teroru (Soboul, 1966: 314-319). Nakon što četiri tjedna nije bio u Konventu, Robespierre je odlučio 26. srpnja pred njim iznijeti optužbe protiv nekoliko agenata za koje je smatrao da iskorištavaju svoje ovlasti za neprimjeren teror. U svom zahtijevanju za čišćenjem osumnjičenih agenata počinio je smrtni grešku: nije iznio imena! Mnogi, koji su imali malo grijeha, osjećali su se ugroženima i optuženima te su počeli kovati urotu protiv njega (Linton, 2006). Sutradan, 27. srpnja, u Konventu se odigrao posljednji akt Robespierrea i njegovih pristaša. Saint-Just preuzeo je riječ i krenuo s optužbama, ali je nastao veliki metež u kojem se podigao prijedlog o uhićenju Robespierrea. Prijedlog je izglasan, a uz Robespierrea, uhićeni su i njegov brat, te pristaše Couthon i Saint-Just dok je Lebas zatražio čast da bude uhićen uz svog heroja. Ustanak se digao u komuni za obranu uhićenih jakobinaca. Brojni ljudi su se skupili, ali nije bilo potrebnih vođa niti organizirane akcije za oslobađanje. Tako je posljednji trzaj komune svladan i bez borbe, a odgovornost pada na vođe komune i robespijerovce koji nisu bili sposobni djelovati (Soboul, 1966: 320-321). Robespierre se pokušao ubiti, ali nije uspio²⁰, dok je njegov brat pokušao isto skočivši kroz prozor, također bez uspjeha. Lebras je, za razliku od dvojice Robespierrea, uspio u svom naumu samoubojstva. Sutradan, 28. srpnja, dvadeset dvoje jakobinaca i članova Komune giljotinirano je, a kratko nakon toga pod giljo-

tinu je došlo još 82 robespijerovca samo na temelju njihova identiteta (Aulard, 1910: 201-202). Počeo je osvetnički *bijeli teror*. Upravo ljudi koji su smaknuli Robespierrea bili su okrutniji provoditelji terora od njega sama. Oni su htjeli nastaviti teror i proglasili su Revolucionarnu vladu stabilnom. Ubrzo su shvatili da je javnosti dosadio jaram terora, te su ubrzo promijenili svoj stav, svaljujući cjelokupnu krivnju terora isključivo na Robespierrea (Linton, 2006). Bez obzira na njihov naum, cjelokupno osoblje iz II. godine, uključujući njih, maknuto je tijekom jednog mjeseca. Padom Robespierrea, Revolucionarna vlada ubrzano gubi svoj utjecaj i moć te će uskoro biti zamijenjena Direktorijem.

Druga godina Republike završava političkom borbom za prevlast između umjerenih²¹, neohebertista²² i jakobinaca²³. U energičnim borbama kao pobjednici će izaći buržoazija, a sankiloti i jakobinci

Festival Najvišeg Bića

bit će proganjani. *Bijeli teror* provodit će se nemilosrdno nad njima, a Parizom je nakon 1795. godine zavladao luksuz i raskošan život buržoazije, nasuprot siromaštvu i skromnosti koja se promovirala tijekom II. godine (Soboul, 1966).

Središnja ličnost – Robespierre

Robespierre se odlikuje mnogim paradoksima. Zalagao se za interese sankilota i naroda, dok je sam bio odvjetnik i pripadnik buržoazije. Bio je poznat po tome što je branio siromaše, radikal i demokrat koji se zalagao da *prava čovjeka* trebaju biti proširena na sve - siromašne i robove kolonija. Upravo je za njegova vladanja donesen zakon o ukinuću ropstva u kolonijama, a domicilno stanovništvo dobilo je status Francuskih građana s punim pravima koja im donosi ustav (Anderson, 1908: 204). Hyppolyte Taine (2002) prikazuje Robespierrea kao osobu osrednjeg obrazovanje, slabog samopouzdanja,

¹⁹ Bolesti u zatvorima, smaknuća u pobunjenim pokrajinama bez suđenja, giljotina, itd.

²⁰ Metak mu je slomio vilicu.

²¹ *Pošteni ljudi*, tj. bogata buržoazija

²² Predstavljali su težnje naroda.

²³ Željeli su održati centralizaciju i represivna sredstva.

ovisnog o suradnicima, bez pravih ideja i nevještog govornika. U ovoj interpretaciji moramo uzeti u obzir samo stajalište Tainea, koji je bio tradicionalist. Robespierreovi govori, koji su imali velikog utjecaja na javnost, Konvent i njegove suradnike, nisu mogli biti djelo osrednjeg autora i govornika. Premda je svoje ideje crpio iz djela Rousseaua, koji je bio glavni teoretski temelj razdoblja između 1792. i 1799. godine, te oponašao njegov jezik (Cranston, 1989), ipak mu se ne smije oduzeti i njegova originalnost. Ne smijemo zaboraviti da je on bio jedan od rijetkih koji su ustali protiv rata, predosjećajući pogubne posljedice koje je on povukao sa sobom. Paradoksalno, kao jedini koji je bio protiv rata, jedini je uspio uspostaviti dovoljno sposoban režim koji bi uspio obraniti Francusku. Bio je osoba u potpunosti podvrgnuta principima vrline, koji su ga kasnije koštali i života. Upravo je

Smaknuće Robespierrea

naočigled nespojiva osoba *fatalne čistoće*, koja se radikalno zalagala za ljudska prava i bila dugotrajni protivnik smrtne kazne, s vodećom osobom Revolucionarne vlade i terora. U svom govoru 5. veljače 1794. iznosi opravdanje terora: *Ako je izvor narodne vlade u razdoblju mira vrlina, onda su izvori narodne vlade u revoluciji vrlina i teror: vrlina, bez koje je teror fatalan; teror, bez kojeg je vrlina bespomoćna. Teror nije ništa dugo nego brza, jaka i nefleksibilna pravda; on je emanacija vrline: manje princip po sebi, nego posljedica generalnih principa demokracije, primijenjen na najhitnijim potrebama domovine.*

Također, u istom govoru iznio je i svoje konačne ciljeve, koje je imao za Francusku, a to je bio njezin preporod na moralnoj liniji. Težio je tome da ljudi traže sreću jedni u drugima, a ne u materijalnoj dobiti. U sretnim vremena mira, jednakosti i slobode vladala bi vječna pravda zapisana u srcima ljudi. Njegova vizija revolucionarnog preporoda Francuske na moralnim načelima više je predstavljala utopiju nego realno ostvarivu mogućnost, s obzirom na utjecaj kapitalizma na društvo i metode kojima je pokušao doći do cilja. Teško da će u društvu koje je

preporođeno u rijekama krvi vladati vječna pravda i sloboda.

Za kraj, o Robespierreu je vrlo bitno naglasiti da on nije nikada pravno bio na čelu vlade, niti je ikada bio jedini provoditelj terora. Bio je jedan od dvanaest članova odbora, premda je bio najutjecajniji po svojoj osobnosti. Neki od ostalih članova Odbora bili su čak i energičniji u provedbi terora od njega, a u njemu su vidjeli samo vlastitu dobit (Linton, 2006).

Kultovi

Glavno obilježje religijskog i kulturnog života II. godine Republike bila je dekristijanizacija i stvaranje Kulta Razuma, Mučenika slobode i naposljetku Kulta Najvišeg Bića. Dekristijanizacija, koja je zahvatila Francusku od studenog 1793. pa do kolovoza 1794., bila je po Vovellu (1989) prva kulturna revolucija. U Crkvi i svećenicima ljudi su vidjeli ostatke *L'ancien regimea*²⁴ koji su htjeli uništiti. Jedan od najvećih činova kulturne revolucije uperenih protiv kršćanstva bilo je uvođenje novog kalendara 22. rujna 1793. Era je počinjala osnivanjem Republike 22. rujna 1792., a stari gregorijanski kalendar ukinut je za civilnu upotrebu. Umjesto svetaca, dani su dobili sekularizirana obilježja, a blagdani su bili samo građanski (Anderson, 1908: 192).

Obilježje dekristijanizacije, uz uvođenje drugih kultova, bilo je i predavanje srebrnih predmeta koji su pripadali Crkvi, skidanje zvona s crkava, ikonoklazam te maskarade koje su pratile ceremonije uništavanja *ostataka fanatizma i praznovjerja*²⁵. Kult Razuma zamjenjivao je kršćanstvo, a njegovi hramovi otvarani su upravo u crkvama. Portreti i kipovi svetaca maknuti su kao "idoli", da bi umjesto njih bili postavljeni kipovi Mučenika Slobode. Oni su sačinjavali *sвето тројство* revolucije i Kulta Razuma: Marat²⁶, Chalier²⁷ i Lepeletier²⁸. Kult Mučenika Slobode bio je posebno razvijen među sankilotima, koji su u njima vidjeli svoje nove zaštitnike. U hramovima su *apostoli građanstva* propovijedali građanske vrline, a s oltara su se čitali zakoni umjesto evanđelja (Vovelle, 1989).

Dekristijanizacija je provođena pored Konventa, a Robespierre ju je osuđivao. U njejoj realizaciji,

24 Stari poredak koji je dijelio francusko društvo na tri staleža: plemiće, svećenstvo i seljake.

25 Tako su nazivali kršćanstvo.

26 Radikalni novinar i političar koji je zastupao želje naroda. Ubijen 13.7.1793. od strane Charlotte Corday, simpatizerke žirondinaca.

27 Vođa lionskih jakobinaca. Ubijen od strane kontrarevolucionara 16.7.1793.

28 Liberalni aristokrat, uz ostalo zalagao se za naprednu reformu školstva i stekao je veliku popularnost među narodom. Zbog glasina o tome kako je na nagovor vojvode Orleansa glasao za smaknuće kralja te da je njegov glas bio presudan, na njega je izvršen atentat 20.1.1793.

najviše su bili zaslužni manji činovnici i sankiloti te konstitucionalni svećenici i oni koji su se odrekli zvanja²⁹ (McPhee, 2002:141). Dana 12. rujna 1793. Panteon-Francis zahtijevao je otvaranje "škola slobode" u kojima bi se svake nedjelje propovijedalo o strahotama *fanatizma*. Pariška je komuna na prijedlog Chaumetta sve crkve u Parizu proglasila hramovima Razuma i tako istjerala kršćanstvo. Ovaj proces možemo vidjeti na primjeru svečanosti 10. rujna, koja je održana u čast Slobode, a odvijala se u crkvi Notre - Dame. Njihova namjera uništenja kršćanstva naišla je na otpor Robespiera, koji je u tome vidio nepotreban državni razdor³⁰, te je 6. prosinca uveo slobodu vjeroispovijesti (Soboul, 1966).

Kult Razuma štovao je Razum kao boginju prikazanu u obliku žive žene. Imali su svoj Panteon, s boginjama Slobode, Razuma, Pobjede, Jednakosti... U Panteon su bili uvršteni i Mučenici Slobode, gdje su njihova tijela i prenesena³¹. Kad je Robespierre uveo Kult Najvišeg Bića kako bi prekinuo dekristijanizaciju i ateizam koje je vidio kao opasne, uklopio ga je u Kult Razuma. Po novoj religiji, Najviše Biće stvoritelj je svega, vrhovni Bog kojeg se štuje, a ljudima je poslao Razum kao svoju emanaciju, dar s neba, koji vodi ljude prema konačnom cilju: Slobodi i Jednakosti (Vovelle, 1989). S padom Robespiera i Revolucione vlade te dolaskom Direktorija, Kultovi gube u borbi s kršćanstvom. Unatoč tome, ova revolucija duboko je protresla Francusku, a posadila je i klicu buduće kontinuirane dekristijanizacije i borbe protiv Crkve u narednim stoljećima.

"Pedeset godina anarhije čeka vas, a iz nje ćete izići samo uz pomoć nekog diktatora koji će se uzdići – pravog državnika i patriota" (*L'Ami du peuple*, 1792). Riječi su to Marata koje zvuče proročanski, a mogu se povezati s osobama koje su za vrijeme rasula u državi prigrabile diktatorsku moć i obilježile svoja razdoblja – Robespierre, koji je spasio Francusku od propasti i Napoleon, koji je proširio tekovine revolucije Europom.

French Revolution during the Second Year of the Republic by Pavao Nujić

The French Revolution is an extremely heterogeneous period, lasting from 1789 to 1799. Its course, which begins with the overthrow of the absolutism and ends with Napoleon's dictatorship and the establishment of the Empire, crossed many obstacles and changed many faces, the major

²⁹ Oko 20 000 svećenika napustilo je službu, od kojih značajan broj pod prisilom.

³⁰ Mnogi ljudi, posebice u pokrajinama, nisu se nikada odrekli kršćanstva.

³¹ Tamo su preneseni ostaci i drugih, poput Descartesa i Rousseaua.

accomplishment being the overthrow of the "Old Regime". Although the Revolution was led by the members of only one social class, their views were very different. While Girondists were concerned about their assets and wealth, Jacobin dictatorship found its support in grassroots while executing quite radical ideas. This paper deals with the period of Jacobin dictatorship, which reached its peak and final fall during the second year of the Republic. This stage of the Revolution is a lot different from the others because of its political and cultural factors.

LITERATURA

1. Anderson, Frank, 1908. *The constitutions and other select documents illustrative of the history of France 1789-1907*, The B. W. Wilson Company, Minneapolis.
2. Aulard, Alphonse, 1910. *The French Revolution – a political history 1789-1804*, vol. 3, T. Fisher Unwin London.
3. Ballard, Richard, 2010. *The unseen Terror – The French Revolution in the Provinces*, I.B. Tauris, London.
4. Carpentier, Jean; Francois, Lebrun, 1999. *Povijest Francuske*, Barbat, Zagreb.
5. Clausewitz, Carl, 2010. *O ratu*, Mozaik knjiga, Zagreb.
6. Cranston, Maurice, 1989. *The French Revolution : Ideas and Ideologies*, History Today, Vol. 39, broj 5.
7. Cravetto, Enrico (ur.; ur. hrv. izd. Goldstein, I.), 2008. *Povijest 12- Kolonijalizam i građanske revolucije*, Europapress holding, Zagreb.
8. Halsall, Paul, 1997. *Maximilien Robespierre: On the principles of Political Morality, February 1794*, Modern History Sourcebook.
9. Hampson, Norman, 2006. *A social history of the French Revolution*, Taylor & Francis e-Library.
10. Henderson, Ernest, 1912. *Symbol and Satire in the French Revolution*, The knickerbocker press, New York and London.
11. Hunt, Lynn, 1980. *Engraving the Republic: Prints and Propaganda in the French Revolution*, History Today, Vol. 30, broj 10.
12. Kropotkin, Péter, 1909. *The Great French Revolution 1798-1793*, The Anarchist Library.
13. Lefebvre, Georges, 2005. *The French Revolution- From its origins to 1793*, Taylor & Francis e-Library.
14. Linton, Marisa, 2006. *Robespierre and the Terror*, History Today, Vol. 56, broj 8.
15. MCPhee, Peter, 2002. *The French Revolution 1789-1799*, Oxford University Press inc., New York.
16. Mignet, Francois-Auguste, 2006. *History of the French Revolution from 1789 to 1814*, BiblioBazaar.
17. Schama, Simon, 1989. *Citizens – A Chronicle of the French Revolution*, Vintage Books, New York.
18. Soboul, Albert, 1966. *Francuska revolucija*, Naprijed, Zagreb.
19. Taine, Hyppolite, 2002. *The French Revolution*, vol. 3, Liberty Fund, Indianapolis.
20. Vovelle, Michel, 1989. *Revolucija protiv crkve*, Komunist, Beograd-Zagreb.
21. Webster, Nesta, 1919. *The French Revolution – A study in democracy*, Constable and Company, London.

Internet

1. *L'Ami du peuple*, 5.9.1792., vol. 7, Marat, Jean-Paul- http://en.wikiquote.org/wiki/Jean-Paul_Marat